

Єфімов М.М.

кандидат юридичних наук
доцент кафедри криміналістики,
судової медицини та психіатрії
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ТАКТИКА СЛІДЧОГО ЕКСПЕРИМЕНТУ ТА СПЕЦІАЛЬНОГО СЛІДЧОГО ЕКСПЕРИМЕНТУ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ ГРОМАДСЬКОГО ПОРЯДКУ

На подальшому етапі розслідування злочинів проти громадського порядку може проводитись ряд слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій. Серед них особливе місце займає проведення слідчого експерименту та спеціального слідчого експерименту. Це пояснюється тим, що під час скоєння досліджуваних суспільно-небезпечних діянь правопорушник вчинює, в більшості випадків, певну кількість різноманітних дій. Для перевірки можливості їх здійснення, обізнаності особи про їх послідовність, а також з метою виконання інших завдань, і проводяться зазначені процесуальні дії. Адже слідчий крім збору доказової інформації повинен також провести їх перевірку та оцінку.

Говорячи про поняття слідчого експерименту одразу слід звернутися до його законодавчого визначення. Так, відповідно до КПК, слідчий експеримент – це слідча (розшукова) дія, що проводиться з метою перевірки і уточнення відомостей, які мають значення для встановлення обставин кримінального правопорушення, слідчий, прокурор має право провести слідчий експеримент шляхом відтворення дій, обстановки, обставин певної події, проведення необхідних дослідів чи випробувань [5]. На нашу думку, більш точне визначення надав Р.С. Белкін, визначивши, що це пізнавальна слідча дія, суть якої полягає у проведенні досліджень, пов'язаних зі встановленням, перевіркою або оцінкою слідчих версій про можливість або неможливість існування певних фактів, що мають значення для кримінальної справи [2, с. 5].

На основі аналізу криміналістичної літератури [7; 8] та анкетування працівників слідчих підрозділів поліції нами було виділено наступні тактичні помилки, що допускаються слідчими під час проведення слідчого експерименту при розслідуванні злочинів проти громадського порядку:

- не встановлення психологічного контакту з особою, за участі якої проводяться експериментальні дії – 72 %;
- незадовільне створення умов, які максимально наближені до тих, у яких відбувалася подія, факт або явище – 59 %;
- неякісний добір учасників експериментальних дослідів – 38 %;
- несвоєчасне проведення слідчого експерименту – 37 %;

– відсутність науково-технічних засобів фіксації слідчого експерименту – 19 %;

– порушення вимог щодо підбору понять – 11 %;

– ігнорування оперативно-розшукової інформації – 4 %.

Для недопущення виникнення зазначених тактичних помилок, а також для забезпечення ефективного проведення слідчого експерименту при розслідуванні досліджуваної категорії кримінальних правопорушень необхідно використовувати наступні тактичні прийоми:

– підтримання психологічного контакту з учасниками слідчого експерименту;

– проведення експериментальних дослідів чи випробувань з кожним підозрюваним, свідком або потерпілим окремо;

– спостереження за поведінкою осіб, за участю яких проводяться досліді чи випробування;

– зіставлення дій, які відтворює особа під час слідчого експерименту, з реальною обстановкою на місці.

В розрізі нашої теми доречно звернутися до актуального питання застосування спеціального слідчого експерименту. Стосовно його поняття та змісту потрібно звернутися до пп. 1.12.4 Інструкції про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій. Так, відповідно до нього, спеціальний слідчий експеримент полягає в створенні слідчим та оперативним підрозділом відповідних умов в обстановці, максимально наближеній до реальної, з метою перевірки дійсних намірів певної особи, у діях якої вбачаються ознаки тяжкого чи особливо тяжкого злочину, спостереження за її поведінкою та прийняттям нею рішень щодо вчинення злочину [6].

Тобто його сутність полягає в тому, що уповноважена особа, яка його проводить, буде вносити необхідні та достатні зміни в обстановку, в якій діє підозрюваний. Проведення цієї дії зобов'язане визначатись зусиллями звести під безпосереднє спостереження слідчого та оперативних підрозділів поліції певні процеси, що пов'язані з посяганням на об'єкт кримінально-правової охорони.

З приводу розмежування спеціального слідчого експерименту та провокації В.П. Котін зазначає, що важливим критерієм цього є характер отриманої інформації, зміст якої й визначає правові межі та напрям подальших дій спецслужб [4, с. 82–87]. Зі свого боку В.І. Капканов визнає, що деяких відомостей не достатньо для проведення експерименту, оскільки вони не конкретизовані, проте свідчать, що певний чиновник був помічений у вчиненні корупційних діянь [3, с. 116].

Тобто, при проведенні спеціального слідчого експерименту при розслідуванні злочинів проти громадського порядку слідчий або оперативний працівник повинні уникати провокації, оскільки в такому разі експеримент буде безрезультатним, тобто докази злочинної поведінки особи будуть недопустимими, їх не можна буде використовувати під час доказування. Як зазначає

М.В. Багрій, існує потреба в законодавчому закріпленні спеціального слідчого експерименту хоча б на рівні підзаконного нормативно-правового акта. Це дозволило б слідчому або оперативному працівнику розширити свій арсенал процесуальних засобів збирання доказів у кримінальному провадженні [1, с. 89].

Підсумовуючи, зазначимо, що слідчий експеримент – це важлива слідча (розшукова) дія подальшого етапу розслідування злочинів проти громадського порядку. Слідчий експеримент проводиться з різними цілями, які можуть забезпечити ретельне дослідження доказової інформації. Спеціальний слідчий експеримент полягає в створенні слідчим та оперативним підрозділом відповідних умов в обстановці, максимально наближеній до реальної, з метою перевірки дійсних намірів певної особи, у діях якої вбачаються ознаки тяжкого чи особливо тяжкого злочину, спостереження за її поведінкою та прийняттям нею рішень щодо вчинення злочину. Проведення цієї негласної слідчої (розшукової) дії зобов'язане визначатись зусиллями звести під безпосереднє спостереження слідчого та оперативних підрозділів поліції певні процеси, що пов'язані з посяганням на об'єкт кримінально-правової охорони.

1. Багрій М. В. Негласні слідчі (розшукові) дії у кримінальному провадженні : [монографія] / М. В. Багрій, В. В. Луцик. – Тернопіль : ТНЕУ, 2014. – 308 с.
2. Белкин Р. С. Эксперимент в следственной, судебной и экспертной практике / Р.С. Белкин. — М. : Юрид. лит., 1964. — 230 с.
3. Капканов В. И. Проблемы разграничения пресечения преступлений и провокации их совершения / В. И. Капканов // Уголовное право. – 2007. – № 6. – С. 116–120.
4. Котин В. П. Провокация взятки (к проблеме совершенства законодательства) / В. П. Котин // Государство и право. – 1996. – № 2. – С. 82–87.
5. Кримінальний процесуальний кодекс України [текст]: № 4651-VI станом на 02.02.2014 р. // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2013. – № 9-10, № 11-12, № 13. – ст.88.
6. Про затвердження Інструкції про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні : Наказ Генеральної прокуратури України, Міністерства внутрішніх справ України, Служби безпеки України, Адміністрації Державної прикордонної служби України, Міністерства фінансів України, Міністерства юстиції України № 114/1042/516/1199/936/1687/5 від 16 листопада 2012 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v0114900-12>.
7. Чаплинський К. О. Тактичне забезпечення проведення слідчих дій : монограф. / К. О. Чаплинський. – Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ ; Ліра ЛТД, 2010. – 560 с.
8. Шепитько В. Ю. Криміналістика : курс лекцій / В. Ю. Шепитько. – [2-е изд., перераб. и доп.]. – Х. : ООО «Одиссей», 2005. – 368 с.